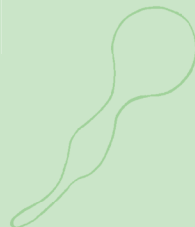

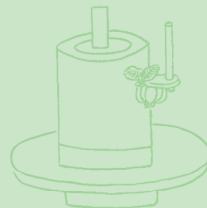
Wang Xufeng

Povestea ceaiului

Traducere din limba chineză și note de Ana Avram

CAPITOLUL 1

STRĂVECHIUL ARBORE DE CEAI

Un mesager
al strămoșilor...

O dinioară, pentru a ajunge la locul meu de muncă, adică la Muzeul Național al Ceaiului, aflat în orașul Hangzhou, supranumit „Capitala ceaiului”, trebuia să traversez zi de zi o plantație înmiresmată. Străbătând-o, mă simțeam ca și cum aş pluti în mijlocul unor valuri de smarald. Frunze de ceai care purtau povara picăturilor de rouă sclipitoare mi se încolăceau în jurul mijlocului, iar eu întindeam mâna și culegeam acele mici perle de apă.

De-abia mai târziu am aflat că ceaiul care mă însoțea zilnic era doar unul dintre numeroasele soiuri ale acestei plante. Dacă ar fi să judecăm un arbore de ceai după dimensiunea sa, atunci tufele ce se întindeau înaintea ochilor mei ar fi varianta mignonă a unei prințese a arborilor de ceai.

Călătorind din sud-estul până în sud-vestul Chinei, străbătând țara de-a latul, ajungem la „culmile însorite și la pădurile umbroase” despre care povestea maestrul Lu Yu, supranumit înțeleptul ceaiului. Pe măsură ce ne apropiem de locul său de origine, ceaiul ni se înfățișează din ce în ce mai impunător, tânjind către înaltul cerului albastru precum duhurile din basme care se scuturau și își schimbau pe dată înfățișarea.

Dacă vă voi spune că acesta este ceai, unii mă veți privi cu mirare. Veți gândi: Cum este posibil așa ceva? Să fie oare acești uriași în fața cărora îți cade pălăria atunci când ridici capul să îi cuprinzi cu privirea aceiași cu frumusețile cele verzi care stau pitite, cumiți și neștiute de nimeni, în apropierea podețelor de peste apele curgătoare din sudul țării?

Se crede că uriașii arbori de ceai din îndepărtatele păduri virgine sunt strămoșii tuturor arborilor de ceai din lume. În realitate, strămoșii ceaiului sunt și mai bătrâni decât aceștia, am putea spune chiar că sunt mesagerii trimiși de către strămoșii din Antichitate.

Încă de la începutul vieții sale, ceaiul a avut această pornire ciudată de a crește ascuns, solitar.

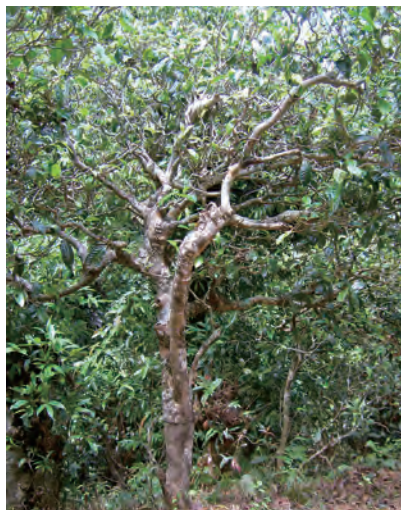
Cu 70–80 de milioane de ani în urmă, planta a supraviețuit selecției naturale, iar în era geologică a cenozoicului, a început să crească în partea de sud a vechiului continent Laurasia¹, în pădurile din regiunile tropicale și subtropicale. Clima toridă și ploile abundente de aici au fost perfecte pentru flora tropicală.

Cu 30 de milioane de ani în urmă, când munții Himalaya s-au ridicat mândri și falnici din adâncurile oceanului, ceaiul, această plantă aproape insignifiantă și-a început netulburata evoluție. Se întâmpla în vremea în care dispăreau dinozaurii.

Tăcut și solitar, cu rădăcinile împlântate în munții nesfârșiți, ceaiul se înalță către văzduh. Cu toate acestea, pare a avea o pricepere nemaipomenită de a se ascunde. Planta crește în locuri ferite, îndărătul altor plante, făcându-se nevăzută printre acestea. Soarele cel nepărtinitor îi înțelege alegerea, luminând-o difuz, iar apa îi oferă factorii esențiali pentru fotosinteză. În mijlocul unui peisaj feeric și prielnic, ceaiul se acoperă cu muselina străvezie a ceții și doarme în liniște, absorbind chintesența lunii și a soarelui.

Cu zeci de milioane de ani în urmă, Pământul a fost afectat de numeroase calamități, iar acum două milioane și jumătate de ani, emisfera nordică a fost din nou acoperită de gheață, după cum spune și vorba veche „Cerul și Pământul au fost nemiloși, s-au purtat cu miile de creaturi de parcă erau niște câini de paie”². Milioanele de vieți s-au stins una după alta, iar ceaiul s-a numărat printre victimele acestei catastrofe.

Norocul a făcut însă ca în sud-vestul Chinei, în regiunea formată din actualele provincii Yunnan, Guizhou și Sichuan, dezastrul provocat de natura

Arbori de ceai uriași plantați pe muntele Nannuo.

¹ Continent ipotetic uriaș, existent în emisfera nordică de la mijlocul paleozoicului, despărțit de Gondwana, din emisfera sudică, prin Marea Tetis. Pe la mijlocul mezozoicului, s-ar fi rupt în două părți, nord-americană și eurasiatică, despărțite prin formarea Oceanului Atlantic (n. red.).

² Câinii de paie erau oferiți ca jertfe în cadrul ritualurilor sacrificiale. Aceștia erau aduși cu mare fast, însă, după încheierea ceremoniei, erau aruncați.

Arbori sălbatici din sudul provinciei Sichuan.

dezlănțuită să nu fie atât de însemnat. Acolo, crestele munților se încălecau, înconjurate din toate părțile de ghețari, iar climatul era unul tropical-umed, astfel că pădurile virgine de pe pământul străvechii regiuni Bashu (astăzi provincia Sichuan) au oferit adăpost florei tropicale antice și au dat o nouă șansă la viață arborelui de ceai.

Observând ceaiul în starea sa naturală, pură și nealterată, vom putea descoperi cele mai profunde și subtile aspecte legate de cultura sa.

În sistemul de clasificare a plantelor, arborele de ceai aparține plantelor cu semințe. Mai exact, face parte din familia angiosperme, clasa dicotiledonate, la origine subclasa periant, ordinul *Camellia*, familia *Camellia*, genul *Camellia*. Botanistul suedez Carl Linné a stabilit prima denumire științifică a arborelui de ceai drept *Thea sinensis* L, *sinensis* însemnând în limba latină „China”. Acest lucru dovedește că arborele de ceai provine dintr-un tip de plantă *Camellia* și este originar din China.

Natura a cruțat cel mai prielnic loc pentru creșterea ceaiului, pentru ca acest supraviețuitor miraculos al lumii vegetale să poată străbate tunelul timpului, iar, în final, să întâlnească omenirea. Totul pornește de la sursa lucrurilor. Vă invit așadar în locul de baștină al ceaiului, în adâncul pădurilor nesfârșite.

Din perspectivă botanică, plantele de ceai se pot clasifica în tipul arborelui, tipul arbustului sau tipul tufă. Dintre acestea, tipul arborelui este înalt, semeț, cu trunchiul gros și seamănă mult cu străvechiul arbore de ceai sălbatic. Acesta din urmă este o plantă cu o bogată încărcătură culturală și a fost inclus pe lista patrimoniului cultural protejat al Chinei, fiind un important simbol spiritual.

Până în prezent, în China au fost descoperiți arbori uriași de ceai sălbatic în peste 200 de locuri din 10 provincii, cei mai reprezentativi trei dintre ei aflându-se în Yunnan¹. Primul dintre ei este marele arbore de ceai de pe muntele Nannuo, vechi de peste 800 de ani, cultivat de om. Acesta crește în prefectura Menghai, în regiunea minorității Dai, din ținutul autonom Xishuangbanna. Cel de-al doilea este marele arbore de ceai Bang Wai, vechi de o mie de ani, din cătunul Bang Wai, comuna Fudong, prefectura Lancang, din apropierea orașului Pu'erh, aflat în tranziție de la sălbatic la cultivat. Cel de-al treilea este marele arbore de ceai Bada, în vârsta de 1 700 de ani, care crește în satul Bada, din prefectura Menghai Xishuangbanna, în pădurea virgină din munții Dahei.

Oamenii locului îl numesc cu afecțiune pe cel dintâi „regele arborilor de ceai”. Nu se cunoaște care dintre strămoșii noștri a plantat cu mâna lui acest copac în vremurile de demult, însă este știut că obiceiul cultivării arborelui de ceai de către minoritatea Hani, din munții Nannuo, are deja o vechime de 55 de generații.

¹ Yunnan este o provincie aflată în sud-vestul Chinei (n. red.).

Dacă veți merge în vizită la Muzeul Național al Ceaiului, primul lucru care vă va atrage privirea imediat ce veți păși în sala dedicată istoriei acestei băuturi va fi o fotografie mare a mărețului „rege al arborilor de ceai”. „Regele” este luxuriant și verde, cu alura unui arbore secular, primordial. Judecând după imagine, este, într-adevăr, semeț și impunător. Comparându-l cu arbuștii sau tufele de ceai, nu putem să nu ne întrebăm unde a dispărut delicatețea lor.

„Regele arborilor de ceai” este stingher și mândru, de parcă s-ar ține departe de tumultul lumii, care însă nu îl poate da uitării. Oamenii se închină în fața spiritului veșnic tânăr al copacului-suveran și cu cât este el mai discret și mai nobil, cu atât oamenii sunt parcă mai atrași de măreția lui. Locuitorii țării copacului Fu-Sang¹ au bătut cale lungă pentru a-i da de urmă. Lubitorii de ceai din această țară insulară caută cu fervoare originea oricărui lucru care are legătură cu licoarea lor preferată. Așa au descoperit că originea ceremoniei japoneze a ceaiului, numită *sado*, se află la câțiva mii de kilometri distanță, în pădurile umede și calde ale vecinilor chinezi. Japonezii au învins toate obstacolele și au ajuns în adâncul codrilor, dând ghes curioșilor din toate colțurile lumii să le urmeze exemplul. Astfel, acest arbore secular și-a câștigat faima datorită pelerinajelor, devenind într-un timp foarte scurt o adevărată vedetă în lumea plantelor. Îndrăznesc să spun că nu aceasta a fost intenția străvechiului arbore de ceai. Omenirea, însă, pare să aibă o dorință de venerare înăscută, chiar și atunci când este vorba despre venerarea unui copac. Mergându-i vestea din om în om, s-au strâns atât de mulți curioși, încât, fără nicio ezitare, Banca Mondială și autoritățile locale au strâns bani și au construit împreună un drum cu o lungime de 824 de metri format din scări.

Pentru cei care își doreau cu ardoare ca acest copac să fie cunoscut în toate colțurile lumii, cu siguranță a fost un lucru bun, însă pentru longeviva noastră vedetă a fost un supliciu. Timpul este necruțător cu toată lumea, iar, la urma urmei, el avea opt secole. Nu se știe din ce motiv, la începutul anilor 1990, copacul s-a îmbolnăvit. Specialiștii au scris numeroase articole în care au analizat problema pe toate fețele, iar copacul a fost consultat în numeroase rânduri de specialiști chinezi și străini. În final, eroul nostru a trecut cu demnitate în rândul venerabililor arbori de ceai deopotrivă virtuoși și prestigioși, care au adus o contribuție uriașă la dezvoltarea culturii ceaiului.

În anul 1993, când Televiziunea Centrală Chineză a filmat „Cultura ceaiului”, primul documentar de amploare dedicat acestui subiect generos, mă ocupam de redactarea scenariului, așa că am făcut o prezentare minuțioasă a renumitului arbore uriaș, însă, din caseta video adusă de echipa de producție, am aflat că acesta murise. Chiar cu trei zile înainte ca prietenii mei să vină

¹ Se referă la Japonia.

special pentru a-l vedea, copacul se prăbușise cu un zgomot asurzitor. Văzându-l la pământ, m-am gândit că pieirea lui a fost cauzată de oameni și m-a cuprins o tristețe fără de leac. Inevitabil, numeroșii lui vizitatori aveau câte un mic ritual: se întâmpla des ca oamenii să-l îmbrățișeze, să ia cu ei câte ceva ca suvenir, ba chiar să îi rupă frunzele. Habar n-aveau că frunzulițele erau asemenea firelor de păr de pe capetele strămoșilor noștri. Din nefericire, atenția excesivă l-a făcut pe regele arborilor de ceai să se veștejească.

Trunchiul i s-a prăbușit, însă ramurile i-au crescut iar, din abundență. Cel mai emoționant lucru însă a fost că pe noile crengi a răsărit din nou, în mod miraculos, un ciorchine de flori de ceai. Oare ce mesaj transmit din partea Vieții aceste flori solitare, ce s-au înălțat nestingherite în vârful crengii, cu un aer de indiferență la mărirea și decăderea oferite de lume? Arborele de ceai de pe muntele Nannuo se poate odihni în pace, fiindcă are urmași.

Bătrânul arbore de ceai în vârstă de 800 de ani este cultivat de om, însă arborele de ceai Bada, de pe muntele Dahei, este cu adevărat sălbatic. A început să crească încă din perioada celor Trei Regate și are deja 1 700 de ani, așa că putem spune, pe drept, că este bunicul regelui arborilor de ceai de pe muntele Nannuo. Prietenii mei mi-au povestit că în provincia Yunnan se găsesc mulți astfel de arbori de ceai uriași. O vorbă din bătrâni spune că omul e norocos când trăiește 100 de ani. Când vine vorba de arborele de ceai, se poate afirma fără exagerare că este norocos dacă trăiește 1 000 de ani.

În 1961, când oamenii de-abia l-au descoperit, era cu adevărat un arbore uriaș, de 32,12 metri înălțime, care se înălța spre nori. I se potrivea vorba străveche, cum că vitejii locuiesc în sud-vestul țării. Sau poate fiindcă a crescut atât de înalt, s-a adevărit proverbul chinezesc „Pomul înalt atrage vântul”, căci o rafală l-a spulberat aproape de la jumătate, rămânând la 15 metri. Însă copacul încă e semeț și are cel puțin înălțimea unei clădiri de trei etaje. Pe vremuri, localnicii încercau mereu să se urce în el pentru a culege frunze. Potrivit spuselor lui Lu Yu, „în văile și râurile din munții Ba, doi oameni îl cuprindeau cu brațele, îl răpuneau și îl culegeau”. Înțeleptul ceaiului vorbește aici despre văile și râurile din munții Ba, însă, de fapt, în trecut, acești arbori de ceai care erau „răpuși și culeși” creșteau peste tot în marile păduri subtropicale din Yunnan. Locuitorii zonelor de graniță purtau la brâu toporiști, se cățarau în arborii de ceai imenși, le tăiau ramurile, iar apoi adunau cu mâna și frecau frunzele în așa fel încât să poată fi fierte și băute. Arborele de ceai de pe muntele Dahei a trăit și el cu siguranță astfel de zile. Astăzi însă lucrurile s-au schimbat: un astfel de arbore de ceai nu numai că aparține patrimoniului național, dar este și o comoară a întregii omeniri. Dacă din el cade o frunză, pe noi, iubitorii de ceai, ne doare sufletul.

La începutul anului 2013, a apărut pe internet o știre, însoțită de fotografii, cum că acest strămoș al ceaiului și-a dat obștescul sfârșit, murind de bătrânețe. A fost o înmormântare veselă, căci localnicii au purtat pe brațe copacul care se prăbușise la pământ cu zgomot și l-au dus la mausoleu, unde oamenii veneau să-l cinstească.

În timpul unei conferințe internaționale organizate la începutul anilor 1990 la templul Famen, am aflat de la Huang Guishu, un celebru specialist al ceaiului, că în Bang Wai, Yunnan, există un arbore uriaș. La vremea respectivă, Huang era directorul Departamentului cultural local al orașului Simao, din Yunnan, astăzi orașul Pu'erh. Dintr-o pură întâmplare, el aflase că în cătunul Bang Wai, comuna Fudong, provincia autonomă Lancang Lahuzu, cineva descoperise arborele de ceai Bang Wei, bătrân de 1 000 de ani, aflat în perioada de tranziție de la sălbatic la cultivat. Acest uriaș a intrigat întreaga comunitate științifică. Astfel, a fost pus la un loc cu regele ceaiului de pe muntele Nannuo și regele ceaiului din Bada, devenind unul dintre cei „trei mari arbori de ceai seculari din lume”.

Omenirea a tratat întotdeauna cu prea mare ușurință acele lucruri care se aflau într-o stare de tranziție, probabil pentru că, în aprecierea frumuseții, tânjim întotdeauna după puritate și perfecțiune. Însă, dacă am chibzui mai atent, am înțelege că lumea se bazează pe tranziție pentru a putea progresa. Atunci când tranziția ia o formă intensă, o numim revoluție, iar atunci când capătă o formă moderată, o numim ameliorare. Oare îl putem numi pe primul om care a mâncat crabi drept un revoluționar în domeniul alimentar? Bineînțeles, arborele de ceai este delicat și elegant, nu este amenințător și cu clești, precum un crab, însă trecerea lui de la starea de sălbăticie la cea de plantă cultivată de om poate fi numită o revoluție, un reper important în istoria civilizației frunzelor de ceai.

Bătrânul arbore de ceai din Bang Wei este primul copac în stare de tranziție descoperit din lume și este rezultatul strădaniei locuitorilor văii râului Pu, strămoșii minorității Bulang. Pentru a cinsti acest popor antic, în romanul meu, *Trilogia ceaiului*, am creat intenționat două personaje, locuitori din zona de graniță a provinciei Yunnan: unul dintre ei este bătrânul Bang Wei, un om care mâna caii pe Drumul Mătășii de Sud¹, iar celălalt, micuțul Bulang, face parte din a patra generație de oameni ai ceaiului și s-a născut în Yunnan, în mijlocul arborilor, în sânul unei minorități iubitoare de ceai.

Lumea ceaiului este una magică, una care ne oferă neîntrerupt surprize, iar în zilele noastre, ne încită cu noi și noi descoperiri. Primul „rege” al arborilor de

¹ Numit și Drumul Ceaiului și al Cailor.

ceai sălbatic din cătunul Qianjia Zhai („Estacada celor o mie de familii”) se află în munții Ai Lao, la o altitudine de peste 2 600 de metri. Copacul are o înălțime de 18,5 metri, grosimea coroanei ajunge la 16,35 metri, iar cea a trunchiului la 2,82 metri. Dintre arborii de ceai sălbatic descoperiți până în prezent, el este cel mai mare și cel mai bătrân.

Cătunul Qianjia Zhai are o poziție strategică avantajoasă, în centrul provinciei Yunnan, în munții Ai Lao, pe ruta Ceaiului și a Cailor din Vechiul Drum al Mătășii. După cum spune o vorbă veche, „Un om care stă de strajă la o barieră ține piept la mii de dușmani”, la fel și aceste prăpastii, hăuri și stânci erau un loc ocolit de căpeteniile de trib, conducătorii feudali, marii comercianți, soldați și tâlhari. Acum un secol, prin munți, clopoței răsunau neîncetat anunțând trecerea caravelor de cai cu mărfuri. În vremuri prospere, pe aici își croiau drum în fiecare zi peste 800 de cai și asini și peste 1 000 de negustori. Nesfârșitele caravane cărau către sud-vestul țării materiale textile, mătase, tutun pentru pipe și felurite alte mărfuri și aduceau înapoi tutun străin, sare de masă, frunze de ceai și blănuri de animale sălbatice. În aceste păduri nemărginite trăiau bărbații din topor ai minorității Yi, femeile delicate, cu flori la brâu, ale etniei Dai, neînfricată minoritate Hani și etnia Wa cea fanatică. Sentimentele lor nu vor pieri niciodată, iar poveștile emoționante și visurile lor ascunse au fost lăsate pentru totdeauna în codrii cu frunze veșnic verzi, pe care nu îi poți cuprinde cu privirea.

Pe acest drum antic, în satul Qianjia Zhai, aflat în nord-estul regiunii autonome Zhen Yuan, se află un sit arheologic misterios și o anume trecătoare construită din lespezi. Legenda spune că în timpul dinastiei Qing, ca să se adăpostească din calea războiului, oamenii s-au mutat cu mic, cu mare în pădurea cea vastă din munții Ai Lao, unde și-au construit case. Aici au locuit pe vremuri mii de familii, de unde și numele „Estacada celor 1 000 de familii”. Astăzi, dacă mergem la ruinele acelor locuințe, vom vedea că au mai rămas doar case dărăpănate, tocile, vase din piatră, fortărețe pentru tunuri și ziduri de cetate. Copacii seculari din interiorul zidurilor incomplete își înalță ramurile către cer, iar plantele agățătoare de jad se încolăcesc pretutindeni, împreunându-și destinul cu cel al munților Ai Lao.

La aproximativ doi kilometri de nordul sitului arheologic, în interiorul pădurii virgine dese, poate fi admirat un grup de arbori de ceai seculari, care cresc pe o întindere de mii de kilometri pătrați. Aceasta este cea mai nealterată și complexă biocenoză descoperită până acum, cu cea mai mare suprafață, în care planta predominantă este arborele de ceai. Copacul considerat a fi cel mai vechi arbore de ceai sălbatic se înalță falnic și drept printre ceilalți.

Arbori de ceai uriași din satul Qianjia, regiunea Zhen Yuan, provincia Yunnan.

Qianjia Zhai, această vastă întindere de arbori de ceai seculari, a fost descoperită de-abia în secolul al XX-lea, în anii 1970, când mai multe organizații guvernamentale au venit să facă studii pentru lucrările de irigații, însă oamenii de rând care locuiau în apropiere știau de foarte mult timp de existența ei. În primăvara anului 1991, doi locuitori ai satului Dahei Qingshe, frații Luo Zhongjia și Luo Zhongsheng, au descoperit în vechiul sat „Estacada celor 1 000 de familii” un copac uriaș, un „rege” al arborilor de ceai sălbatic. A fost o întâmplare care a stârnit mare vâlvă. În toamna anului 1996, în regiunea Zhen Yuan s-a ținut „Conferința pentru examinarea și studierea arborilor de ceai seculari din aria naturală protejată de stat din satul «Estacada celor 1 000 de familii», muntele Ai Lao, prefectura Zhen Yuan, provincia Yunnan”, la care s-au studiat informații precum latitudinea la care cresc arborii de ceai seculari din satul „Estacada celor 1 000 de familii”, altitudinea, gradul de umiditate, temperatura atmosferică, dar și multe alte date, specialiștii ajungând la concluzia că vârsta arborilor de ceai seculari de aici este de aproximativ 2 700 de ani. Aceștia au numit arborele descoperit de frații Luo „primul dintre cele 1 000 de familii”, iar un alt arbore de ceai sălbatic secular, care stă aplecat deasupra unei căderi de apă din Dahei și are aproximativ 2 500 de ani a fost numit „cel de-al doilea dintre cele 1 000 de familii”.

2 700 de ani înseamnă că în secolul al VII-lea î.H., pe vremea când ducii Huan, din statul Qi, și Wen, din statul Jin, regele Zhuang, din statul Chu, și alții din cei „Cinci hegemoni din perioada Primăverii și a Toamnei” s-au succedat la stăpânirea Câmpiei Centrale, acest arbore deja răsărise din pământ, în toată semeția lui, independent, detașându-se de tumultul lumii.

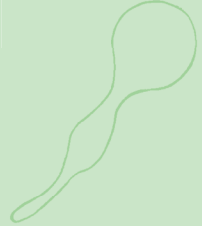
La începutul anului 2001, „primul rege” al arborilor de ceai seculari din satul „Estacada celor 1 000 de familii”, în vârstă de 2 700 de ani, a intrat în Cartea Recordurilor Mondiale Guinness, filiala Shanghai, cu titlul de „Cel mai vechi arbore de ceai”. În același an, în luna aprilie, specialiști, academicieni și oameni de știință din China și din străinătate au organizat o ceremonie de inaugurare a monumentului comemorativ cu inscripția „Regele ceaiului, fără rival în întreaga lume”, chiar sub bătrânul arbore.

Cea mai mare biocenoză de arbori de ceai sălbatic din lume, din Zhen Yuan, satul „Estacada celor 1 000 de familii”, și cel mai vechi arbore de ceai sălbatic, numit și „regele arborilor de ceai”, sunt „fosile vii” ale arborilor de ceai seculari și au o deosebită valoare pentru cercetările științifice legate de locul de origine al arborelui de ceai, biocenoză arborilor de ceai, ereditatea diversă a arborelui de ceai, resursele arborilor de ceai etc, fiind studiate cu interes de oameni de știință din domeniul ecologiei și botaniști chinezi și străini. Numele

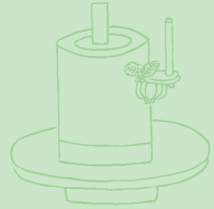

prestigiosului rege al arborilor de ceai sălbatic din satul „Estacada celor 1 000 de familii” s-a răspândit de atunci în întreaga lume.

Marele arbore de ceai secular a ieșit la iveală din adâncurile junglei, înfruntând ploaia, vântul, capriciile vremii și felurite alte obstacole, pentru a purta mai departe moștenirea strămoșilor, ceea ce l-a înnobilat pentru totdeauna și i-a adus glorie veșnică, transformându-l într-un arbore de esență specială, ce se bucură astăzi de un renume ieșit din comun. Acum, când văd frunzele de smarald plutind în paharul de porțelan chinezesc alb-albastru, îmi amintesc de arborii de ceai uriași din locuri îndepărtate, iar gândul mă poartă și la acei strămoși care i-au descoperit.

CAPITOLUL 2

CEL DINTĂI CONTACT

Omenirea
descoperă ceaiul...

De ce se crede că primul care a descoperit ceaiul a fost Shen nong, zeul agriculturii? Motivul este foarte simplu: acest lucru este consemnat în scrierile clasice chinezești din Antichitate. În primul tratat despre ceai din lume, *Cartea sacră a ceaiului*, scris de Lu Yu, se spune că „ceaiul de băut ne-a fost dat de Shen nong, zeul agriculturii”. Cu alte cuvinte, consumarea ceaiului ca băutură i se datorează. Cercetătorii din diferite epoci care au studiat istoria ceaiului se bazează pe această consemnare care dovedește că descoperirea arborelui de ceai s-a făcut încă din Antichitate, în vremea lui Shen nong, adică acum 5 000 de ani.

Shen nong este un personaj legendar foarte îndrăgit de chinezi, iar curioșii își pot face o idee despre înfățișarea lui semeată privind ilustrațiile cărților clasice. Atunci când la Muzeul Ceaiului din China a fost amenajată o sală dedicată istoriei ceaiului, aceasta a fost decorată și cu chipul al lui Shen nong. Nu se știe cine și când a realizat acest portret gravat în lemn, în care zeul este înfățișat drept un bărbat de vârstă mijlocie, cu sprâncene groase și păr bogat, cu trupul acoperit de o rogojină din împletitură de paie și o piele de animal, cu creștetul capului pleșuv, din care se ivesc două coarne, despre care se spune că sunt coarne de vită. Cu alte cuvinte, Shen nong este descris ca având cap de vită și trup de om.

Privind cu atenție, se observă că lui Shen nong nu i se deslușesc dinții din față, poartă pe ambele brațe plante, frunze și ramuri, iar pe cele din mâna dreaptă le duce către buze. Încă din vechime se spune că ceea ce mesteca Shen nong erau chiar frunze de ceai.

Dar ce fel de om era acest Shen nong? În prefața operei *Cartea sacră a ceaiului*, Lu Yu notează: „Erau trei împărați, printre care și Yan Di, zeul agricultor”.

„Împărații” la care face referire autorul erau personaje istorice legendare, considerate divinități, și ocupau un loc de seamă în legende și în scrierile istorice. Numele lor nu sunt identice, însă, în toate versiunile. În unele dintre opere, cei trei erau: Fuxi, zeul vânător, Nuwa, creatoarea oamenilor¹, și Shen nong, zeul agriculturii. În altele, cei trei erau Sui-ren, cel care a descoperit focul, Fuxi și Shen nong. O altă clasificare îi cuprindea pe Fuxi, Shen nong și pe Zhu Rong, zeul focului, pentru ca, dintr-o alta, să facă parte Fuxi, Shen nong și împăratul Galben. Dintre toate acestea, ultimul grup s-a bucurat de cea mai mare popularitate și influență. Așadar, Fuxi, Shen nong și împăratul Galben au rămas în istorie drept cei trei împărați iluștri din societatea antică a Chinei.

Se impune o observație: indiferent de structura grupului celor trei împărați, Shen nong apare de fiecare dată, statutul lui fiind de neclintit.

Shen nong era numit și Yan Di. Caracterul yan (炎) este cel întâlnit în expresia „urmașii lui Yan și ai împăratului Galben”². Caracterul yan (炎) duce cu gândul la foc și la strălucire, așadar, în legendele chinezești din Antichitate, Shen nong a fost considerat și zeul soarelui.

Legenda spune că acum mult timp, cu peste 5 500, ba chiar 6 000 de ani în urmă, Shen nong s-a născut în orașul Baoji, aflat undeva pe valea râului Jiang, pe locul actualei provincii Shanxi. Numele lui era Jiang, un nume de familie nobil. La fel ca în cazul mai tuturor personajelor mitologice, împrejurările nașterii și ale copilăriei lui au fost diferite de cele ale oamenilor de rând. Pe mama acestuia o chema Niu-deng și era fiica Nuwei. Odată, pe când se plimba, tânăra femeie a găsit o șopârlă uriașă și a fost cuprinsă de o bucurie fără margini. La scurt timp după aceasta, Niu-deng a rămas grea și l-a născut pe Shen nong. Prin orânduiala aceasta, Shen nong a devenit nepotul Nuwei, creatoarea oamenilor, iar Nuwa a devenit bunica lui Shen nong.

Dar cine este tatăl lui Shen nong? În *Însemnări despre cei trei împărați*, Gang Jian consemnează că „regele Tian long s-a căsătorit cu femeii din tribul You Jiao, iar lui Niu-deng, una dintre concubinele sale, i s-a arătat un dragon în vis, a rămas grea și l-a născut pe Yan Di”. Acest Tian long era, în perioada societății primitive, conducătorul unui trib din regiunea Youxiong, numit de generațiile următoare Regatul Urșilor. Legenda spune că el s-a căsătorit cu două surori, sora cea mică l-a născut pe împăratul Galben, iar sora cea mare, Niu-deng, a rămas grea și l-a născut pe Yan Di, căruia i-a pus și numele de

¹ Creatoarea oamenilor în mitologia chineză, despre care se spune că a peticit cu bolovani găurite din cer, făcute în timpul unei confruntări dintre Gong Gong, zeul apei, și Zhu Rong, zeul focului.

² Este vorba de poporul chinez.

Yu Wang. La doar trei zile, pruncul știa să vorbească, la cinci zile putea să meargă, la șapte zile i-au dat toți dinții, iar la vârsta de trei ani avea cunoștințe de bază despre cultivarea plantelor. Așadar, Shen nong ar fi fost un copil-minune, care, încă de mic, avea idealuri mărețe. Se mai spune însă și că era hidos, avea cap de vită și corp omenesc. Ba unde mai pui că era și iute la mână, de aceea Tian long nu l-a prea îndrăgit și i-a trimis pe el și pe mama lui pe malul râului Jiang. După ce a mai crescut, Yan Di ar fi împrumutat numele apei curgătoare.

Împrejurările nașterii lui Shen nong au fost ieșite din comun, ca de altfel toată viața acestuia. Când a ajuns la maturitate, avea doi metri și jumătate înălțime, o înfățișare falnică și niște buze mari. I se spunea și Yan Di și era o căpetenie legendară a triburilor din Antichitate. Potrivit tradiției chineze, a fost cel care a descoperit plantele medicinale și agricultura.

La acea vreme, omenirea intrase deja în epoca de aur a neoliticului, iar păstoritul și creșterea animalelor se dezvoltau treptat. Shen nong este un reprezentant al colectivității oamenilor din Antichitate, însă, înainte de toate, el a fost inventatorul agriculturii. În cea de-a opta baladă din *Cartea schimbărilor*, se spune că „nu erau vase pentru păstrarea ofrandelor, iar Shen nong le-a făcut, a mai cioplit și un plug din lemn, a cioplit din lemn furci și sape ascuțite, și i-a învățat pe oameni cum să le folosească, ele erau de mare ajutor și aveau multe întrebuințări”. Acest pasaj se referă la faptul că Shen nong a inventat uneltele pentru agricultură și i-a învățat pe oameni cum să cultive diferite plante.

Pe de altă parte, Shen nong a fost părintele leacurilor medicinale, care aveau la bază ceaiurile, asociate dintotdeauna cu plantele beneficătoare. De altfel, potrivit tradiției, ceaiul este unul dintre cele „o sută de medicamente”.

Legenda care spune că Shen nong a încercat „o sută de ierburi” a apărut din timpuri imemorabile și încă mai circulă, fiind și cea căreia zeul îi datorează supranumele de „părintele medicamentelor”.

În opera *Însemnări istorice. Adăugiri la analele celor trei regi*, se scrie că „Shen nong a inventat lumânările pentru ceremoniile sacrificiale și, cu o bardă din hematit, secera sute de plante și pomi, pentru a descoperi leacuri medicinale”. În *Însemnări din timpul dinastiei Han de Apus. Îndreptar pentru orânduirea socială*, este consemnat că „Shen nong încerca felurite ierburi și numai într-o zi întâlnea zeci de plante otrăvitoare”. În cartea *În căutarea fantasticului*, istoricul Gan Bao scrie că: „Shen nong tăia sute de ierburi cu barda lui din hematit, ca să le afle proprietățile purificatoare, de reglare a temperaturii corpului, de îndepărtare a mirosurilor urâte, și ca să sădească sute de cereale”. În volumul *Întâmplări neobișnuite*, se spune că „în orașul Taiyuan, pe Dealul Căldării

magice, se află vasul în care Shen nong prepara licorile medicinale. Muntele Chengyang este locul de unde acesta culegea plantele binefăcătoare". Pe vremuri, pentru a-i cinsti memoria, farmaciile agățau pe perete portretul lui, ce-l înfățișa drept un bărbat zâmbitor, cu sprâncene groase și ochi mari, cu mijlocul încins cu frunze de copaci, purtând în brațe ierburi.

În toate însemnările istorice se spune că Shen nong s-a intoxicat încercând cele o sută de leacuri, în urma acestor încercări învățând cum să folosească ierburile medicinale pentru a eli-

Portretul lui Shen nong.

mina otrava din corp. În nicio consemnare însă nu se scrie că zeul s-a otrăvit încercând cele o sută de ierburi medicinale și că și-a salvat viața bând ceai. Atunci, de ce înțeleptul Lu Yu îl amintește drept cel care a luat contact primul cu planta miraculoasă? Explicațiile generațiilor ulterioare au fost că Lu Yu a dedus din consemnările înaintașilor referitoare la Shen nong că acesta ar fi descoperit ceaiul. Ar mai fi un motiv: cu siguranță, Lu Yu a auzit multe povestiri din popor despre cum Shen nong, încercând cele o sută de ierburi, a întâlnit ceaiul, și din această cauză l-a consemnat în *Cartea sacră a ceaiului* drept descoperitorul plantei și al băuturii reconfortante preparate din aceasta.

Să vedem acum ce povești și legende există, de fapt, despre legendarul Shen nong.

Într-una dintre povești se spune că, într-o zi, pe când Shen nong culegea flori exotice și ierburi sălbatice, a dat peste o plantă cu frunze și, gustând-o, pe loc i s-au uscat gura și limba, l-a cuprins amețeala și i s-a înnegurat privirea. A pus jos traista cu leacuri, și-a sprijinit spatele de un copac mare și și-a întins trupul ca să se odihnească. O boare de vânt l-a împresurat, aducând cu ea o mireasmă proaspătă și parfumată, însă nu putea desluși de unde venea acest parfum. A ridicat puțin capul, dar a văzut doar câteva frunze care se desprinseseră din pom și pluteau în aer. Mânat de curiozitate, și-a întins mâna numaidecât și a luat o frunză, a vârât-o în gură și a început să o mestece încet. Deși era amară la gust, era răcoritoare, avea o aromă delicată și i-a lăsat în

gură un gust dulceag. Shen nong a mestecat ce a mestecat și pe dată a simțit că gura i s-a umezit la loc, s-a înviorat și și-a revenit în simțiri, amețea i-a dispărut, iar starea de rău i-a trecut ușor, ușor. Lucrul ăsta l-a mirat din cale afară, așa că a strâns câteva frunze ca să le cerceteze. Așa a descoperit că forma, nervurile și marginile frunzelor erau foarte diferite de cele ale plantelor obișnuite. Conștiincios, Shen nong a adunat apoi mugurași, frunze și flori de ceai, le-a adus cu sine acasă și a încercat să fiarbă din ele o băutură. Rezultatul a fost, după cum ne putem închipui, unul neobișnuit. Shen nong a numit arborele pe care îl descoperise „ceai”, aceasta fiind cea mai timpurie menționare a plantei la care ne referim.

O altă poveste spune că Shen nong s-a născut cu abdomenul de cristal, iar din afară puteai vedea cum mâncarea îi circula prin corp. Odată, pe când încerca felurite plante medicinale, a găsit din întâmplare o frunză de ceai. După ce a mestecat-o, a observat cu uimire cum aceasta îi curăța și ușura măruntaiele, înlăturând toate toxinele. Așadar, Shen nong a numit planta *tza* (擦, a curăța), care, mai târziu, s-a transformat în *cha* (茶, ceai). Iată, potrivit poveștii, originea cuvântului ceai (茶, *cha*).

Cea de-a treia legendă spune că, atunci când mergea să încerce ierburi, Shen nong obișnuia să ia cu el un șoarece-cerb, care îl ajuta să descopere proprietățile medicinale ale plantelor. Într-una din zile, șoarecele-cerb a mâncat semințe de croton și pe dată l-a cuprins o pântecăraie care nu se mai oprea. Shen nong l-a așezat să se odihnească sub un copac cu frunze verzi, iar, după o noapte, bolnavul s-a refăcut ca prin minune. Acesta băuse roua care picurase din copacul cu frunze de smarald și, astfel, s-a vindecat. Shen nong a cules câteva frunze din copacul cu pricina și le-a mestecat. Pe loc a simțit că mintea-i e foarte limpede, iar frunzele, care aveau un gust dulce și delicat, i-au stins setea. De atunci încolo, Shen nong i-a învățat pe oameni cum să planteze copacul acesta, care este chiar arborele de ceai din zilele noastre. În pădurea Shennong Jia din China încă mai circulă o astfel de baladă referitoare la povestea ceaiului:

Arborele de ceai a fost pentru întâia oară sădit de Shen nong,
Printre frunze înfloresc ciorchini, chiorchini de floricele albe.
Când sunt plantați, înfruntă norii și ceața,
Și nu le e teamă de vânt și de ploaie,
Ceaiul din mugurași de ceai purifică,
Și este iubit de toată lumea, în toate casele.

Cea de-a patra poveste arată că, pe când Shen nong fierbea apă la pirostria, afară, din tufișurile din apropiere a picat o frunză în apa clocotindă și a stăruit acolo ceva timp. Shen nong a băgat de seamă că frunza din apă răspândea un

miros plăcut, așa că a hotărât să încerce această mixtură caldă. Nu mică i-a fost mirarea când a descoperit de cât de gustoasă era. Așa a apărut cea mai populară băutură din lume, ceaiul.

Se mai spune și că, atunci când trata bolile oamenilor, Shen nong nu numai că se cățara de unul singur pe coamele cele mai înalte în căutare de plante medicinale, pe care le fierbea și din care făcea decoct, ci le și încerca pe el însuși, pentru a le studia calitățile. Într-o bună zi, Shen nong a adunat un braț mare de ierburi, le-a împărțit în grămăjoare, după proprietățile deja știute de el, și-a așezat pirostriile și oalele lângă trunchiul unui copac mare și a aprins focul ca să fiarbă apă. Când apa a dat în clocot, Shen nong a îndepărtat capacul și s-a întors cu spatele pentru a lua niște plante, fără să bage de seama că în vas căzuseră câteva frunze. Pe dată a simțit o mireasmă plăcută. Curios, s-a apropiat de oală și a observat cum culoarea fierții devenea treptat de un verde-gălbui. Ba mai mult, pe măsură ce aburii se ridicau în văzduh, parfumul se răspândea încet-încet pretutindeni. Cu un polonic, a scos puțină zeamă să guste și i s-a părut că licoarea avea un gust amar și un parfum stăruitor. După ce a băut mai mult, i-a rămas în gură o aromă dulceagă și răcoritoare, nu-și mai simțea gura uscată, s-a înviorat, mintea îi era foarte limpede și se simțea tare voios. A scos din oală o frunză și a observat-o cu mare atenție. Cum i s-a părut că niciun arbore din împrejurimi nu avea frunze precum cea la care se uita el, a cugetat: „Cu siguranță divinitatea s-a gândit că îmi e tare greu să adun ierburi vindecătoare, așa că mi-a oferit în dar o frunză de jad ca să ajut toate creaturile pământului”. De atunci, Shen nong a continuat să cerceteze proprietățile medicinale ale acelei frunze și a cutreierat munții și pădurile din apropiere în căutarea arbustului din care se desprinsese. Într-o bună zi, într-o vale muntoasă, Shen nong a descoperit câțiva arbuști de ceai sălbatic, ale căror frunzele erau identice cu cele care căzuseră în oală. A cules câteva, le-a fiert și a constatat că zeama obținută era tot de un galben-verzui, iar gustul băuturii era asemănător. Într-adevăr, acea licoare era răcoritoare, umezea gura, înviora și limpezea mintea, ajuta la micțiune, detoxifica și avea multe alte beneficii. Astfel, printre cele o sută de ierburi, Shen nong a considerat că ceaiul este un medicament miraculos pentru menținerea sănătății. Se spune că ceea ce a descoperit Shen nong la vremea aceea sunt chiar frunzele de ceai din zilele noastre.

În ultimii ani, în lumea cercetătorilor circulă o vorbă: „Shen nong încerca sute de ierburi și zilnic întâlnea 72 de otrăvuri, de care se curăța cu ajutorul ceaiului”. Se spune că ideea a fost împrumutată din lucrarea *Tratat de botanică al lui Shen nong*, care îi este atribuită în mod fals personajului legendar. Însă, la o analiză pe text, se poate descoperi că această consemnare nu apare în nicio

ediție a amintitului tratat. Așadar, presupusa originea a frazei nu a fost încă dovedită prin izvoare scrise sau descoperiri arheologice.

În realitate, Shen nong a fost un personaj mitologic, simbol al primei întâlniri dintre omenire și ceai. Deși în legendele generațiilor ulterioare a fost prezentat drept un personaj viu, animat, cu trup de vită și chip de om, care avea pe creștet coarne și căruia nu i se deslușeau dinții din față, acesta era, de fapt, un simplu bărbat despre care nu s-a demonstrat că ar fi fost căpetenie de trib. Ulterior, cercetătorii au ajuns la concluzia că poate era un simbol colectiv al căpeteniilor de trib sau poate că era chiar numele unui trib, iar mai apoi, generațiile ulterioare au țesut povești pe seama lui. Indiferent câte neclarități ar exista, un lucru este sigur: în pădurile virgine din sud-vestul Chinei crește o plantă veșnic verde. Aceasta este arborele de ceai, vechi de 70–80 de milioane de ani. Pentru a putea face diferența între plantele comestibile și cele otrăvitoare, căpeteniile de trib și vracii din societatea primitivă încercau singuri sute de ierburi și astfel au descoperit că ceaiul îndepărtează otrava. Aceste fapte corespund realității de la acea vreme și au și o oarecare bază științifică.

Cât despre legendele despre Shen nong, ele reflectă evoluția societății chineze primitive, de la adunări, vânătoare, pescuit și până la cultivarea plantelor. Societatea acelei epoci era societatea clanurilor matriarhale din Antichitate, când femeile erau capul familiei. Între căpeteniile de triburi și vracii din societatea matriarhală, cu siguranță ele aveau un rol decisiv. Dacă îl privim pe Shen nong drept un personaj-simbol al căpeteniilor de trib de la vremea aceea, atunci acest lider bărbat înglobează caracteristicile multor șefi de trib, inclusiv de sex feminin. Ba putem merge mai departe și să deducem că acel Shen nong era, de fapt, o femeie.

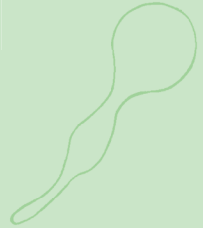
Nu este deloc hazardat să ne gândim că această frunză verde, străină, necunoscută, care nu fusese niciodată consumată, cu siguranță a trecut prin numeroase experimente și încercări până a devenit leac medicinal și aliment. Cu siguranță, au fost mulți cei care s-au implicat și au contribuit la aceasta, inclusiv personaje influente din istorie. Putem să ne imaginăm cum o oarecare conducătoare de trib ședea la vatră și gusta ceaiul împreună cu o altă femeie, ajutor de-al ei. Tabloul este asemănător cu cel din romanul *Visul din Pavilionul Roșu*, în care femeile din familiile Rong și Ning stau în jurul mamei Jia și discută chestiunile importante ale clanului din care fac parte. Bărbații stau deoparte, în lături, așteptând poruncile femeilor. Așa că iată un prim verdict: descoperirea ceaiului în China și utilizarea lui își au originea în societatea primitivă a clanurilor familiale matriarhale, iar femeile au luat parte la primul contact dintre omenire și ceai, ba chiar au avut un rol decisiv.

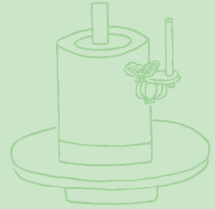
Numeroasele proprietăți ale ceaiului au răspuns nevoilor medicale ale strămoșilor. Datorită aromei și efectelor sale farmaceutice, putea fi consumat zilnic ca aliment de menținere a sănătății. Între sutele de plante, ceaiul ocupa un loc deosebit de însemnat. Atunci când povestesc despre evoluția culturii Chinei, oamenii îi atribuie lui Shen nong originea oricărui lucru ce are legătură cu agricultura sau plantele.

Deși, până în prezent, încă nu am descoperit în *Tratatul de botanică al lui Shen nong* referirile istorice la „proprietățile ceaiului de a îndepărta otrava”, cred că se poate accepta ideea că legătura inițială dintre ceai și om era aceea de medicament-pacient. Aceasta dovedește că primul contact apropiat al omenirii cu ceaiul a început cu salvarea și perpetuarea vieții omenеști cu ajutorul amintitei băuturi.

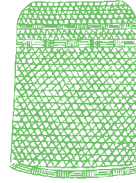
Civilizația chineză a luat naștere în sălbăticiile nesfârșite, iar agricultura este baza culturii tradiționale și a simțămintelor poporului chinez. O plantă dintre milioanele de alte plante ce trăiesc pe acest pământ uriaș, ceaiul era atât de îndrăgit de strămoșii noștri datorită specificului său agricol. Istoria l-a ales pe acest strămoș legendar să fie primul care a descoperit ceaiul. Shen nong a inițiat primul contact al omenirii cu ceaiul și nu este oare această pereche complementară cea mai minunată legendă?

CAPITOLUL 3

O ÎNTÂMLARE NEAȘTEPTATĂ...

Ceaiul sub pana măiastră
a cărturarilor

Când a început, de fapt, omenirea să bea ceai cu adevărat? Licoarea a devenit populară între anii 770 î.H. și 220 d.H., o perioadă ce cuprinde dinastiile Primăverii și a Toamnei, perioada Regatelor combatante, iar, mai apoi, dinastiile Qin și Han. În cei aproape 1 000 de ani, privind din perspectiva sistemului politic, China a trecut de la sclavagism la feudalism, iar din perspectivă culturală, de la perioada celor „100 de școli de gândire” care își disputau supremația la venerarea confucianismului și respingerea celorlalte învățături. În acest răstimp, dinastiile s-au succedat, au fost în ascensiune și au decăzut, în țară au avut loc răscoale violente, iar oamenii de rând nu știau ce le va aduce ziua de mâine. În rândul celor care duceau o viață degradantă au avut loc numeroase revoluții spirituale. Oamenii au descoperit că nu doar alcoolul alungă tristețile, iar ceaiul, ca băutură, a pătruns pe nesimțite în societatea acelor vremuri. Momentul reprezintă începutul prosperității producătorilor de ceai și al unei culturi chineze a amintitei licori. Încă din faza sa inițială, miraculoasa băutură verde, ceaiul, a cucerit cel mai înalt punct al spiritualității omenirii.

În perioada dinastiilor Primăverii și Toamnei, cuvântul „ceai” apare în *Clasica poemelor* de șapte ori, însă cu sensuri diferite. Acesta poate fi înțeles drept „frunză de lăptucă”, „stuf” sau „ceai”. În poemul „Vântul văilor”, din colecția *Cântece populare din regatul Bei*, există un vers bine-cunoscut, „Cine a zis că pelinul e amar, când el e dulce ca traista-ciobanului?”, utilizat des pentru a descrie ceaiul, însă acest „pelin” nu este neapărat ceai. În Antichitate, hrana oamenilor era formată în principal din frunzele arborilor, ierburi și fructe sălbatice. De asemenea, se practica o formă primitivă de vânatoare pentru procurarea cărnii. Este foarte probabil ca și mugurașii fragezi din arborele de ceai să fi devenit pe nesimțite una dintre principalele surse de hrană a oamenilor. Și în prezent, grupul etnic Jinuo, din provincia chineză Yunnan, și-a păstrat străvechiul obicei

de a consuma ceaiul ca aliment în diverse preparate, „salata de ceai” fiind un fel de mâncare gătit și, se poate spune, o fosilă vie a istoriei consumării frunzelor de ceai de către strămoși.

De asemenea, este posibil ca oamenii din perioada în care a fost scrisă *Clasica poemelor* să fi introdus ceaiul în alimentație.

„Salata de ceai” a etniei Jinuo.

Dintr-o sursă istorică antică, am dedus că, în timpul dinastiilor Primăverii și a Toamnei ceaiul era deja consumat ca un simbol al virtuții morale. Din „Povestea lui Yanzi din vremea dinastiei Primăverii și a Toamnei”, cititorul află că, atunci când a condus statul vasal Qi, Yan Ying a introdus cu strictețe un regim frugal; el însuși mânca orez simplu, iar în afară de vreo câteva feluri de mâncare pe bază de carne, toate celelalte erau mâncăruri din „frunze fragede”. Aici, frunzele fragede au sensul de preparat din frunze de ceai.

Yan Ying era un renumit filozof, politician și diplomat din perioada Primăverii și a Toamnei. Mențiunea despre acest personaj și ceai din „Povestea lui Yanzi din vremea dinastiei Primăverii și a Toamnei” reprezintă cea mai timpurie consemnare din scrierile istorice chineze privind consumarea ceaiului ca aliment. De asemenea, este și cea mai timpurie scriere istorică care asociază ceaiul cu un caracter cinstit și modest.

Studiile oamenilor de știință au arătat însă că acele „frunze fragede de ceai” din literatură sunt, de fapt, mușchi de pădure. S-a făcut nenumărate cercetări, însă nici acum nu putem ști cu certitudine dacă oamenii din perioada Primăverii și a Toamnei consumau ceaiul ca pe un aliment sau ca pe o băutură.

Învățații din diferite dinastii au ajuns, totuși, la concluzia că obiceiul chinezilor de a consuma ceai a apărut prima dată în vremea Primăverii și a Toamnei, în regiunea Bashu. Unii specialiști consideră chiar că tradiția a fost adusă din Bashu în valea fluviului Chang Jiang de către locuitorii statului Qin în perioada Regatelor combatante, când, din pricina războaielor, erau siliți să emigreze. La început, acesta a fost cel mai important și mai profund mijloc de răspândire a ceaiului, lucru care ne dă de gândit. În mod surprinzător, o astfel de băutură pașnică a devenit cunoscută prin intermediul războaielor sângeroase. Când nu luptau cu armele și săbiile lor reci, soldații făceau un foc de tabără, sub luna plină înghețată. În spatele lor se întrezăreau leșurile și oasele albe, iar ei erau mânjiți de sânge din cap până-n picioare. Ce le-ar mai fi putut alina sufletul și trupul? Ceaiul! Fiind un aliment cald și, în plus, având și un gust bun, specific plantelor pentru menținerea sănătății, fără-ndoială că, în

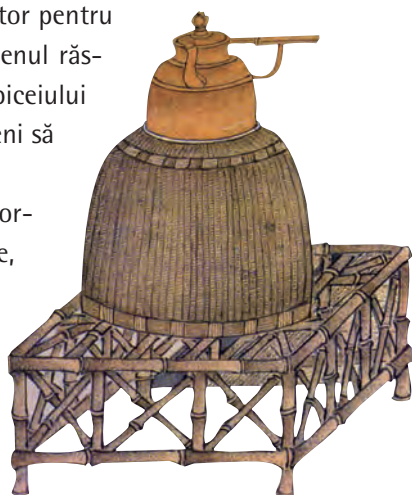

astfel de clipe, era cel mai potrivit întăritor pentru suflet. Iată că în lumina aceasta, fenomenul răs-pândirii, prin intermediul războiului, a obiceiului consumării ceaiului, care îi face pe oameni să fie pașnici, corespunde logicii vieții.

De-a lungul dinastiilor, pe parcursul formării și dezvoltării numeroaselor curente, literații au avut întotdeauna rolul de cronicari și participanți la istorie. Din scrierile lor, se poate afla că în intervalul dintre cele două dinastii Han de Răsărit și de Apus, ceaiul se îndrepta spre o perioadă de prosperitate, iar frunzele de ceai deveniseră un produs comercial. Yang Xiong, învățat din vremea dinastiei Han de Răsărit

și poet de rapsodii *cifu*¹, scria în renumita sa lucrare, *Dicționar de dialecte*: „Oamenii din sud-vestul Chinei, din statul Shu, numesc pelinul «sha» (ceai)”. În plus, legenda spune că ducele Zhou Gongdan a compus *Er Ya – Enciclopedia ierburilor*, în care a strecurat următoarea descriere: „ceaiul, amar ca pelinul”. Și primul dicționar de caractere chinezești cuprinde caracterul „ceai”, ceea ce arată importanța amintitei băuturi în viața oamenilor de la acea vreme.

În timpul dinastiei Han de Apus, proprietățile medicinale ale ceaiului au fost consemnate cu rigurozitate în *Dicționarul medical* al lui Sima Xiangru, poet de rapsodii *cifu*. În lucrarea menționată sunt înregistrate aproximativ 20 de feluri de plante medicinale, printre care : ciuguliturile adunate de cioară, campanula, arbustul *Daphne genkwa*, podbalul, bulbul de *Fritillaria* (sau Coroana Imperială a Paștelui), scoarța de copac, betelul, ciuperca *Poria cocos*, bujorul chinezesc, floarea de *Osmanthus*, rădăcina de maral, ganoderma, *Thea sinensis* (莽朮, „chuan cha”), vița sălbatică *Ampelopsis*, angelica siberiană, obligeana, sarea Glauber, piperul, cornul japonez, dintre care „chuan cha” era chiar ceaiul. Datorită acestor două caractere chinezești, Lu Yu, înțeleptul ceaiului din vremea dinastiei Tang, a ales să introducă în *Cartea sacră a ceaiului* și *Dicționarul medical* al lui Sima Xiangru, acest lucru arătând semnificația deosebită pe care o avea rolul farmaceutic al ceaiului în timpul dinastiei Han.

Parte din tabloul „Infuzarea ceaiului” de Ding Yunpeng.

¹ Gen literar din perioada Antichității, care a apărut în perioada Regatelor combatante. Este o proză ritmată, asemănătoare cu rapsodiile. Pot fi poeme de dragoste, descriptive, de jale etc.

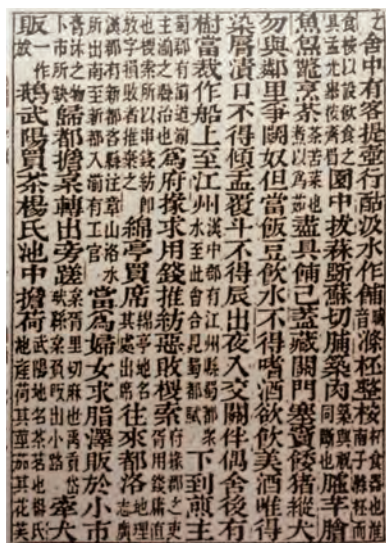

Reguli pentru servitor, prima scriere literară despre frunzele de ceai, a apărut la momentul oportun. Autorul acestei lucrări este Wang Bao, care își luase numele artistic de Zi Yuan. *Reguli pentru servitor* are un statut deosebit de important în cadrul istoriei ceaiului. Judecând după stilul literar, pare a fi un angajament între stăpân și sclav, însă, în realitate, este o creație literară ludică sub forma unui contract. Privind din perspectiva istoriei ceaiului, este un document istoric cu o valoare deosebită. Lucrarea a fost scrisă în anul 59 î.H., în cel de-al treilea an al domniei împăratul Xuan, din dinastia Han, în prima lună din anul chinezesc, în data de 15. În amintita scriere, poate fi citit următorul fragment referitor la ceai:

Când sunt musafiri în casă, le duci băutura în carafe, mergi să scoți apă ca să faci mâncare, speli paharele și aranjezi masa, scoți usturoiul și tai carnea uscată cu toporul. Faci ciorbă de carne cu cartofi taro, bucățile de pește și țestoasă le frigi, după ce infuzezi ceaiul, pui vasele curate la locul lor și acoperi mâncarea... mergi la prăvălia de mătăsuri să cumperi covoare și apoi în piețele mici pentru felurite lucrșoare. Cu bocceluța în spate te duci tocmai până în Wu Yang să cumperi ceai.

Se remarcă aici două referiri istorice la ceai: „după ce infuzezi ceaiul, pui vasele curate la locul lor” și „cu bocceluța în spate te duci tocmai până în Wu Yang să cumperi ceai”. Criticii literari au ajuns la concluzia că acest „ceai” este chiar ceaiul pe care îl consumăm noi astăzi. Deși scopul lucrării a fost altul, fără să vrea, Wang Bao a devenit un martor-cheie al ceaiului, ba, mai mult, a devenit primul autor de literatura ceaiului din istoria chineză și internațională.

Reguli pentru servitor este o lucrare cunoscută în istoria literară, la care se face întotdeauna referire în culegerile despre obiceiurile populare sau despre istoriile locale, în mod special cele despre cultura ceaiului. Privind din perspectiva istoriei literaturii, *Reguli pentru servitor* este, fără îndoială, o creație clasică reprezentativă pentru literatura populară din dinastia Han. Scriitorul Hu Shi a afirmat că această scriere „este reprezentativă pentru proza în limba vorbită de la acea vreme. Cu toate că este ritmată, ne poate ajuta să ne dăm seama cam cum era limba populară vorbită pe atunci.” Scriitorul Zheng

Reguli pentru servitor de Wang Bao.

Zhenduo a afirmat că „fără să vrea, Wang Bao a răspândit o creație ce aparține literaturii populare, foarte amuzantă și plină de duh, anume *Reguli pentru servitor*, iar această scriere mi-e teamă că este singura creație literară ludică ce ne-a rămas din vremea dinastiei Han”. Și reprezentanții generațiilor ulterioare au apreciat *Reguli pentru servitor*, printre ei aflându-se și unii critici literari care au numit-o predecesoarea genului ludic.

Au fost însă și oameni care nu au avut cuvinte de laudă pentru această operă. De exemplu, în perioada dinastiilor de Nord și de Sud, faimosul Yan Zhitui, în lucrarea sa, *Preceptele familiei Yan*, a afirmat că „mulți literați au căzut în capcana frivolității”, criticându-l astfel și pe Wang Bao. Yan Zhitui considera că personajul Wang Ziyuan din *Reguli pentru servitor* a încălcat regulile conduitei morale. Dar ce regulament a încălcat Wang Bao mai exact? În cartea *Fiul lui Zou*, scrisă de un autor din Antichitate, se menționa că „în casa unei văduve nu se înnoptează”. În *Învățămintele de la străbuni* se preciza că „poate să fie și furtună mare, și tot nu trebuie să treci pragul unei văduve”. Chiar în pasajul introductiv, Wang Bao se prezintă spunând că a trecut pragul casei unei văduve: „În prefectura statului Shu, eu, Wang Ziyuan, am venit cu treburi la râul Jian și m-am oprit la casa văduvei Yang Hui”.

În acel paragraf se precizează că în cel de-al treilea an sub domnia împăratului Xuan Di¹, Wang Bao, ajuns la râul Jian, adică în Chongqing, actualul oraș Pengzhou, din provincia Sichuan, a înnoptat în casa unei văduve pe nume Yang Hui. Dar cum a ajuns Wang Bao să locuiască acolo? Unii oameni spun că Wang Bao ar fi fost prieten cu bărbatul vădanei. Însă, pe la colțurile caselor celor care și-au pierdut soții, se spun întotdeauna fel și fel de bârfe. Yang Hui cică ar fi avut un servitor cu barba lungă, care se numea Bian. Wang Bao a dormit în casa văduvei, a băut, a mâncat, s-a simțit bine, ba l-a mai pus și pe acel Bian să meargă să-i aducă de băut, ceea ce a stârnit ditamai cearta. Acest servitor bărbos a luat un toiag mare, a urcat pe munte și a stat o bună bucată de vreme în fața mormântului stăpânului său, pentru a-și vărsa supărarea. Treaba asta i-a înfuriat tare pe Wang Bao și pe văduvă, astfel că gazda l-a vândut pe Bian musafirului, care a scris *Reguli pentru servitor*. Acestea cuprindeau diferitele treburi pe care trebuie să le facă o slugă, sperându-l de moarte pe Bian, încât acestuia îi șiroiau și ochii, și nasul, iar de atunci nu a mai îndrăznit să se întoarcă împotriva stăpânului.

Acel Wang Bao care a scris *Reguli pentru servitor*, care a locuit în casa văduve, a băut, a făcut ceartă și a băgat frica în servitor, este considerat, în zilele noastre, un literat boem, neconvențional, cu un mare talent artistic, dar desfrânat. Ba chiar sunt mulți care cred că ceaiul l-ar fi scos din desfrâu. Dacă nu ar fi fost

¹ Perioadă numită domnia Shenjue, aproximativ în anul 59 î.H.

poveștile despre ceai din *Reguli pentru servitor*, nimeni nu și l-ar mai fi amintit pe Wang Bao, care, doar cu poemele sale *cifu*, nu ar fi rămas în istoria Chinei.

Însă aceasta este o evaluare eronată. În epoca în care a trăit, Wang Bao a fost un personaj de vază, un lider al cercurilor literare. În istoria literaturii provinciei Sichuan, Wang Bao poate fi considerat un mare maestru care i-a urmat lui Sima Ruxiang. Așadar, este absolut necesar să avem o înțelegere corectă și complexă a acestui personaj de mare însemnătate din istoria ceaiului.

Wang Bao a trăit la sfârșitul dinastiei Han de Apus și provine din satul Mochiba, aflat în apropiere de orașul Ziyang, actuala provincie Sichuan, în munții Kunlun. Nu se știe clar anul nașterii sale, iar despre cel al morții circulă diferite versiuni, cu toate că majoritatea tind să îl considere 51 î.H. Mormântul său încă se păstrează, iar oamenii din partea locului îl cinstesc drept un personaj foarte virtuos și nobil.

Potrivit izvoarelor istorice, de numele familiei lui Wang Bao era atașat cuvântul „sărăcie”. Wang Bao s-a născut pe o uliță sărăcăcioasă, a crescut într-o bojdeucă din stuf, iar, mai târziu, s-a retras în statul Shu. Era țăran, însă îi plăcea cartea. Muncea pământul, dar și studia. Probabil de mic rămăsese fără tată și, cu toate că era orfan, pe măsură ce creștea, îi arăta o și mai mare pietate filială mamei. Fiindcă îi plăcea să învețe, a devenit maestru în toate cele șase arte¹ și cunoștea foarte bine *Antologia de poeme chu*². Cărturarii din Antichitatea chineză studiau mii de arte, pe care, mai apoi, le vindeau curții împărătești, căci dacă pierdeau vremea numai printre oamenii de rând, atunci ce s-ar fi ales de viața lor? Astfel că, odată ce a crezut că este momentul să părăsească muntele, Wang Bao a și început să cutreiere munții faimoși și marile râuri, în căutarea unei șanse de a-și îndeplini idealurile și de a scăpa de sărăcie. Chiar în acea perioadă a călătorit prin Chengdu, la râul Jiang și în alte locuri, a văzut multe locuri și peisaje, a citit și a legat numeroase prietenii prin intermediul activităților literare. Cel mai probabil, lucrarea *Reguli pentru servitor* a fost scrisă atunci. Chiar în vremea în care el acumula cunoștințe și era pregătit să devină faimos, literatura a cunoscut, în sfârșit, o perioadă în care Bao putea să își valorifice talentul de scriitor.

Fiindcă împăratului de atunci, Han Xuan Di, îi plăcea stilul liric *cifu*, acesta voia să aibă pe cineva care să-l însoțească la vânătoare și să-i recite cu voce tare poezii. Wang Bao a fost recomandat împăratului de Wang Xiang, guvernatorul provinciei Yizhou, și a fost acceptat la curtea imperială de la Beijing. Împăratul Han Xuan Di i-a poruncit să compună poeme *cifu* elogiatoare și, la scurt timp, l-a promovat în funcția de consilier.

¹ Ritualurile, muzica, tragerea cu arcul, conducerea carelor de război, scrisul, cititul și aritmetica.

² Poemele *chu* se referă la prima culegere de poeme romantice din literatura Chinei, *Antologia de poeme chu*, dar și la un stil de poezie inițiat de poetul național Qu Yuan.

Fiind un simplu cărturar, Wang Bao făcea parte din suita literară a împăratului. Din vasta sa operă s-au păstrat până în zilele noastre șaisprezece lucrări, dintre care cea mai apreciată de curtea imperială a fost poemul *cifu* „Sfântul împărat este elogiât de miniștrii virtuoși”. Deși este o operă compusă la porunca suveranului, aceasta este scrisă într-un mod remarcabil, cu un vădit talent artistic. În cercurile literare deosebit de prețuit este poemul *cifu* „Balada flautului de bambus”. În întregul poem este utilizată cadența poemelor *chu*, iar prin intermediul unor cuvinte bine alese sunt evocate sunetul, forma, timbrul și funcțiile flautului de bambus. Tonul este armonios, descrierea, minuțioasă, imaginile sunt vii, stilul este unul proaspăt, iar subiectul și tehnicile literare sunt inovatoare pentru dinastia Han, în fiecare aspect regăsind contribuția originală pe care artistul a adus-o acestui gen literar. Wang Bao este un poet reprezentativ de ode din vremea dinastiei Han de Apus, ce și-a meritat pe deplin faima.

Reguli pentru servitor este o lucrare însemnată în literatura despre ceai și în cea ludică, bucurându-se de un statut deosebit. Unii specialiști consideră că această operă are trei mari merite: a introdus în literatură contractul, a pus bazele literaturii ceaiului și ale celei ludice.

Reguli pentru servitor are peste 600 de caractere, este o lucrare voluminoasă, dar fluidă și coerentă, iar peisajele și întâmplările se succed precum niște stele căzătoare sau o ploaie de săgeți. Inițial, m-am hotărât să o tratez drept o operă literară pură, însă am renunțat când am observat că utilizează forma contractului. E ca și cum în zilele noastre am folosi stilul jurnalului sau stilul epistolar pentru a crea o operă literară. Poate că Wang Bao a trăit cu adevărat întâmplări asemănătoare cu șederea în casa văduvei sau cearta cu slujitorul, dar bineînțeles că acestea sunt doar sursa de inspirație a creației artistice. După ce fost încheiată, *Reguli pentru servitor* a devenit o operă care se inspiră din realitate, însă, în același timp, o depășește.

Involuntar, prin creațiile sale ludice, Wang Bao a lăsat criticilor istoriei ceaiului chinezesc o operă minuțioasă, deosebit de valoroasă. În *Reguli pentru servitor*, ceaiul este menționat de două ori, și anume „bucățile de pește și țestoasă le frigi, după ce infuzezi ceaiul, pui vasele curate la locul lor, și acoperi mâncarea” și „cu bocceluța în spate te duci tocmai până în Wu Yang să cumperi ceai”. Paragraful „după ce infuzezi ceaiul, pui vasele curate la locul lor” se referă la faptul că atunci când se infuza ceaiul, în același timp trebuiau să fie pregătite și ustensilele curate, folosite pentru a consuma băutura. „Cu bocceluța în spate te duci tocmai până în Wu Yang să cumperi ceai” trimite la faptul că servitorul era nevoit să meargă până hăt, în sudul orașului Chengdu, la un loc de distribuție și colectare a frunzelor de ceai, numit Wu Yang, care se află în actuala localitate Shuangjiang, din regiunea Pengshan. Această consemnare istorică arată că în perioada dinastiei Han de Apus, în provincia chineză

Sichuan exista deja o piață de ceai, iar frunzele acestei plante deveniseră un produs comercial. De asemenea, indică și faptul că prepararea băuturii se făcea prin infuzie. Paragraful „după ce infuzezi ceaiul, pui vasele curate la locul lor” poate fi considerat drept prima apariție a unei ceremonii a ceaiului.

Mă încred în veridicitatea acestei scrieri istorice referitoare la ceai a lui Wang Bao fiindcă era un om cu o capacitatea de analizare a vieții în detaliu, un scriitor care înregistra minuțios felurite locuri, peisaje și obiceiuri. Wang Bao nu consemnează povestea ceaiului izolat, ci o țese în întregul tablou al vieții de la sfârșitul dinastiei Han de Apus. O poveste care, cel mai probabil, este inventată, cu atât mai mult are nevoie de detalii realiste, o tehnică de care creatorul nu se poate lipsi. Din Antichitate și până în prezent, s-au perindat numeroși scriitori, însă acest procedeu literar a rămas invariabil, nealterat.

În primul rând, *Reguli pentru servitor* este prima scriere literară din istoria studiilor despre ceai care amintește obiceiul consumării frunzelor proaspete ale acestei plante. În limba chineză, „infuzarea ceaiului” înseamnă și fierberea lui, ceea ce arată că modalitatea de preparare a băuturii prin fierbere începea deja să se formeze, însă rezultatul era diferit de „ceaiul din plante” de mai târziu, din perioada celor Trei Regate. Acesta din urmă era o fiertură groasă, care își avea originea în vremea când ceaiul încă nu era pus în vase. Peste frunzele de ceai se turna apă fiartă și se amesteca totul cu ceapă și ghimbir, formându-se o zeamă densă din plante. Se poate spune că acesta este strămoșul ceaiului lui Lu Yu de mai târziu. Lucrarea indică și faptul că licoarea devenise deja un element deosebit de important în ospătarea oaspeților și pătrunsese în sfera spirituală, lucru care dovedește statutul privilegiat pe care îl avea ceaiul în acea epocă.

În al doilea rând, este primul text din istoria literaturii despre ceai în care menționează piața de ceaiuri. „Cu bocceluța în spate te duci tocmai până în Wu Yang să cumperi ceai” înseamnă că servitorul trebuia să meargă tocmai până în ținutul învecinat pentru a putea cumpăra prețioasele frunze. Wang Bao locuia în regiunea Zizhong, iar pentru a cumpăra ceai era nevoie să-și trimită servitorul până în Wu Yang, ceea ce presupunea un drum dus-întors de sute de kilometri. Acesta era un negoț anevoios: cumpărătorul trebuia să se deplaseze într-un loc prestabilit, ceea ce înseamnă că punctul de comercializare a ceaiului nu era doar un punct de colectare și distribuire a frunzelor de ceai, ci era chiar locul în care se cultiva planta. Citind pasajul „Cu bocceluța în spate te duci tocmai până în Wu Yang să cumperi ceai”, mi-am amintit de *Istoria regatului Huayang. Însemnări din statul Shu*, în care am întâlnit consemnarea „Nan'An, Wu Yang, toate produc ceaiuri renumite”. De aici ne putem da seama de ce Wang Bao îl trimitea pe servitorul Bian atât de departe după cumpărături. Cercetătorii au aflat din această consemnare că, la vremea respectivă, Wu Yang era unul dintre principalele locuri în care se cultiva ceaiul, dar și o renumită piață, provincia Sichuan

fiind considerată printre primele zone cultivatoare de ceai din istoria Chinei. Analizând opera *Reguli pentru servitor*, cititorul va observa că în timpul dinastiei Han de Apus, obiceiul consumării ceaiului începuse deja să se formeze în interiorul societății. Văduva Yang Hui, având servitor, aparținea clasei de mijloc, iar faptul că îl trimitea pe acesta să se ocupe de treburile legate de ceai înseamnă că obiceiul consumării amintitei licori începuse să fie la modă cel puțin în rândul clasei din care făcea parte femeia.

Nu în ultimul rând, textul indică faptul că, în timpul dinastiei Han, era foarte probabil să existe deja ustensile speciale pentru ceai. Pasajul „după ce infuzezi ceaiul, pui vasele curate la locul lor” poate fi interpretat în două moduri: vasele pentru infuzarea ceaiului fie trebuiau pregătite și puse în ordine, fie trebuiau spălate și curățate. În orice caz, indiferent ce explicație am adopta, putem presupune că vasele speciale pentru consumarea ceaiului apăruseră cel puțin odată cu dinastia Han de Apus. Tot în acea perioadă, s-a format și obiceiul tratării oaspeților cu ceai.

Dar cum și-a încheiat Wang Bao viața? Din păcate, este o poveste tristă. Împăratul Han Xuandi moștenise firea bunicului din partea tatălui, Han Wudi: pe de-o parte, îndrăgea literatura, pe de altă parte, îi plăcea să meargă în călătorii lungi, la vânat, ba mai credea și în ființe supranaturale. La o bună bucată de vreme după ce Wang Bao a preluat postul în capitală, Han Xuandi s-a încrezut în vorbele necromantului, care l-a trimis tocmai în Yizhou, în provincia Yunnan, pentru a oferi sacrificii statuetelor prețioase „calul de aur și pasărea din jad”. Han Wudi trimisese soldați ca să le caute, dar fără rezultat. Transmisă strănepotului Han Xuandi, această obsesie a început să îl preocupe și pe el, așa că l-a rugat pe Wang Bao să meargă în Yunnan. În mod neașteptat, pe parcursul călătoriei, Wang Bao s-a îmbolnăvit și, cum nu a primit îngrijiri, și-a găsit sfârșitul brusc, pe drum.

În timpul dinastiilor, critica literară a reținut mai mult imaginea de scriitor candid a lui Wang Bao. Însă una dintre caracteristicile literaturii este aceea de a transmite un anumit ecou ce transcende istoria. De exemplu, în vremea dinastiei Ming, Yang Shen a compus poemul „Templul ancestral al prințului” special pentru poetul Jia Yi. Ultimele două versuri duc inevitabil cu gândul la mâhnirea lui Jia Yi, care străbate eternitatea. Yang Shen consideră că destinul lui Wang Bao de la sfârșitul dinastiei Han de Apus este asemănător cu cel al lui Jia Yi de la începutul dinastiei Han. Wang Bao și Jia Yi erau persoane deosebit de capabile, talentate în arta guvernării, însă împăratul, „fiul cerului”, le-a permis să fie doar niște simpli profesori la curtea imperială, să îi învețe pe oameni să cânte din flautul de bambus, atâta tot.

Grație operei *Reguli pentru servitor*, Wang Bao a rămas în memoria generațiilor de pasionați de ceai.